

Dr Jerzy Krzysztof Kos

ZAŁĄCZNIK NR 2

AUTOREFERAT

1. IMIĘ I NAZWISKO:
Jerzy Krzysztof Kos

2. DATA I MIEJSCE URODZENIA: **10.10.1955, Wrocław**

3. NAUKA:

1970 ukończenie szkoły podstawowej w Trzebnicy,

1974 ukończenie Liceum Ogólnokształcącego w Trzebnicy i uzyskanie świadectwa maturalnego,

1974 -1979 studia w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego,

1978 -1983 studia w Katedrze Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.

4. POSIADANE DYPLOMY, STOPNIE NAUKOWE

1981 dyplom magistra archeologii w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. „Rzemiosło wczesnego średniowiecza”, promotor: prof. dr hab. Józef Kaźmierczyk,

1984 dyplom magistra historii sztuki w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego „Architektura sakralna Carla Gottharda Langhansa”, promotor : prof. dr hab. Zofia Ostrowska-Kęmbłowska,

1998 uzyskanie **stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki** nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego dnia 22.04.1998, na podstawie rozprawy: „Twórczość architektoniczna Carla Gottharda Langhansa na Śląsku”, 233 strony, 111 ilustracji, Wrocław 1997,

promotor: prof. dr hab. Zofia Ostrowska-Kęmbłowska

recenzenci: prof. dr hab. Jan Wrabec, prof. dr hab. Konstanty Kalinowski

5. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU I ODBYTYCH STUDIACH

- a. **01.03. 1983- 15.04.1985** Muzeum Architektury we Wrocławiu, na stanowisku asystenta

- b. **15.05.1985-30.09. 1990** Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej na stanowisku asystenta i starszego asystenta specjalisty,
 - c. **01.10.1990 – 31.12.1994** student doktoranckiego Studium Śląskoznawczego Uniwersytetu Wrocławskiego
 - d. **01.09.1995- 30.09. 1999** Instytut Sztuki i Kultury Plastycznej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna (obecnie Uniwersytet Zielonogórski) w Zielonej Górze na stanowisku adiunkta
 - e. **01.10.1999** – do chwili obecnej w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego na stanowisku adiunkta.
6. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO Z ART. 16.UST.2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ STOPNIACH W ZAKRESIE SZTUKI (DZ. U. NR 65, POZ. 595 ZE ZMIANAMI)

Jerzy Krzysztof Kos, *Ani centrum, ani peryferie. Architektura pruskiego Śląska w okresie autonomii administracyjnej w latach 1740-1815*, Wrocław 2016, Oficyna Wydawnicza ATUT, ss. 524, 162 il., ISBN 978-83-7977-157-8

Recenzenci wydawniczy:

prof. dr hab. Jan Wrabec,

dr hab. Wojciech Brzezowski, prof. Politechniki Wrocławskiej

OPIS

Tematyczna i metodologiczna koncepcja książki „Ani centrum, ani peryferie. Architektura pruskiego Śląska w okresie autonomii administracyjnej w latach 1740-1815” jest wynikiem moich wieloletnich badań prowadzonych nad dziejami architektury pruskiego Śląska w okresie pomiędzy późnym barokiem i wczesnym historyzmem. Historyczna specyfika dziejów architektury tego okresu polegała na, niedostatecznie w dotychczasowej literaturze przedmiotu rozpoznany, wyjątkowym w swych rezultatach artystycznych przenikaniu się sztuki z sytuacją polityczną i społeczną. Efektem tego procesu było przekształcenie pruskiego Śląska w drugiej połowie XVIII wieku w region artystyczny o cechach odrębnych w stosunku do sztuki berlińsko-poczdamskiego „centrum” artystycznego. Postacią symbolizującą niezależność „śląskiej drogi artystycznej ku klasycyzmowi” stał się

twórca berlińskiej Bramy Brandenburskiej, wrocławski architekt Carl Gotthard Langhans (1732-1808). Przeprowadzona w mojej pracy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Zofii Ostrowskiej-Kęłbłowskiej, wstępna analiza przyczyn i okoliczności wyjątkowej kariery zawodowej tego artysty, zwieńczonej objęciem przez niego stanowiska architekta dworu Hohenzollernów w Berlinie, zarysowała już pole przyszłych badań, prezentowanych w omawianej publikacji. Punktem wyjścia jej problematyki było stwierdzenie istnienia w architekturze śląskiej od wczesnych lat 60. XVIII wieku klasycystycznych tendencji stylowych wyprzedzających współczesną im barokowo-klasycyzującą architekturę fryderycjańskiego Berlina i Poczdamu. Po roku 1786 ten jedyny istniejący na terenie monarchii Hohenzollernów alternatywny nurt stylowy wobec form „architectura fridericiana” stał się podstawą nowej sztuki (architektury i dekoracji wnętrz) berlińskiego centrum politycznego, szczególnie w epoce Fryderyka Wilhelma II i w okresie pierwszych lat rządów Fryderyka Wilhelma III. Nigdy wcześniej, ani nigdy później, sztuka powstała na Śląsku nie zyskała ponadregionalnego wpływu i znaczenia porównywalnego z tym momentem historycznym.

Śląskie, a dokładniej wrocławskie, źródła wczesnego, berlińsko-brandenburskiego, przedschinkłowskiego klasycyzmu, nie zostały dotychczas zdefiniowane jako problem badawczy. Przed rokiem 1945 berlińska historia sztuki nie interesowała się odległym Śląskiem (choć były takie zamiary), a przedwojenna śląska historia sztuki dopiero rozpoznawała dorobek miejscowej architektury drugiej połowy XVIII wieku. Po drugiej wojnie światowej przerwane zostały kontakty badawcze na linii Wrocław-Berlin, a nowa sytuacja polityczna podzielonej Europy Środkowej zatrzymała rozwój badań nad ponadregionalnymi transferami artystycznymi. Ta swoista próżnia badawcza nie została dotychczas wypełniona. Niemiecka historia sztuki nie była, jak na razie, w stanie opracować dziejów architektury królestwa Prus - rozległego terytorium o silnie zróżnicowanych regionach artystycznych. Zarysowana powyżej sytuacja badawcza była jednym z punktów wyjścia problematyki niniejszej pracy.

Jej zamiarem nie jest jednak wypełnienie tej śląsko-brandenburskiej luki badawczej. Zadanie to powinno zostać jednak podjęte w przyszłości. Głównym celem prezentowanej pracy jest rekonstrukcja dziejów najważniejszych pod względem artystycznym, politycznym i społecznym dziedzin architektury pruskiego Śląska, do których zostało zaliczone budownictwo rezydencjonalne, architektura sakralna i użyteczności publicznej, w okresie pomiędzy podbojem tej byłej prowincji habsburskiej przez Fryderyka II Hohenzollerna na przełomie lat 1740 i 1741, a końcem „starych Prus” w roku 1815. Zasięg terytorialny

opracowania odpowiada prawie dokładnie terytorium współczesnego Dolnego i Górnego Śląska i obejmuje obszar pruskiej części Śląska w jego granicach ustalonych pomiędzy 1742 i 1763 rokiem i w tym kształcie istniejących do Kongresu Wiedeńskiego. Wybór ram chronologicznych opracowania nie jest uzasadniony przełomami stylowymi. Ani w roku 1741, ani w roku 1815 w architekturze śląskiej nie nastąpiły żadne radykalne przekształcenia stylistyczne. Przyjęte granice czasowe odpowiadają dwóm wydarzeniom polityczno-ustrojowym, rozpoczynającym i zamykającym odrębną epokę dziejów pruskiego Śląska. Jej początek wyznacza wkroczenie wojsk Fryderyka II na terytorium habsburskiego Śląska w grudniu 1740 roku i utworzenie na początku 1742 roku nowej, pruskiej administracji terytorialnej kierowanej przez podległego bezpośrednio królowi ministra Śląska. To wyjątkowe w państwie Hohenzollernów rozwiązanie ustrojowe, jakim była szeroka autonomia administracyjna nowej prowincji, obejmująca także kwestie nadzoru architektoniczno-budowlanego, skończyła się wraz z klęską wojenną lat 1806/1807 i poddaniem Prus cesarzowi Francuzów. Ostateczne zlikwidowanie stanowiska ministra Śląska w 1806 roku i początek reform państwa w 1808 roku, przyniosły kres administracyjnej samodzielności prowincji. Wcielenie w życie postanowień Kongresu Wiedeńskiego po 1815 roku oraz wprowadzenie nowego podziału administracyjnego włączyło ostatecznie Śląsk w organizm państwa pruskiego. Tym samym rozpoczęła się nowa epoka dziejów tej krainy, która zdeterminowała także rozwój sztuki i architektury.

Wybór zaledwie siedemdziesięcioletniego fragmentu z historycznego kontinuum dziejów architektury śląskiej wymaga dodatkowego uzasadnienia, nie tylko motywowanego wydarzeniami polityczno-ustrojowymi. W przeciwieństwie do dobrze rozpoznanej i intensywnie badanej sztuki epoki baroku, architektura pruskiego Śląska stanowi nie tylko w dużej mierze „zapomniany” obszar dziejów artystycznych, ale jest także zjawiskiem niejako „zaocznie” źle ocenianym, uznawanym, nie tylko w potocznej opinii, za jałowy wytwór państwa przodującego w budownictwie fortyfikacji, ale nie w sztuce. To stwierdzenie dotyczy przede wszystkim powojennych badaczy polskich, ale odnosi się także do niemieckiej historii sztuki, marginalnie jedynie podejmującej problematykę architektury pruskiego Śląska (także w odniesieniu do XIX wieku). Powojenne badania były (a być może i nadal są?) obarczone „politycznym garbem”: epoka ta, jak żadna inna w artystycznych dziejach Śląska została uwikłana w trudne, polsko-niemieckie relacje i koncepty polityczne. Tym bardziej więc konieczna jest krytyczna i zdystansowana rewizja tego stanu rzeczy. Niepoślednie znaczenie dla podjęcia problematyki architektury pruskiego Śląska posiada także aspekt konserwatorski: realizacje architektoniczne tego okresu, szczególnie rezydencjonalne i parkowe, ale także

sakralne, głównie protestanckie, o ile nie zostały już zniszczone, stanowią często nadal obiekty zagrożone postępującą dewastacją. Być może opracowanie to przyczyni się do ich uchronienia?

Czy, jak przyjęło się twierdzić zarówno w fachowej jak i popularnej literaturze przedmiotu, była to istotnie tak „marna” pod względem artystycznym epoka, niezasługująca na wnikliwe opracowanie? Na podstawie kilkuletnich badań terenowych i równoległe prowadzonych poszukiwań archiwalnych podjęto w niniejszej pracy weryfikację tej opinii, koncentrując się, jak wspomniano, na analizie wybranych rodzajów architektury: rezydencjonalnej, sakralnej (protestanckiej, katolickiej, żydowskiej) oraz tworzonej na potrzeby władz miejskich, stowarzyszeń społecznych oraz indywidualnych i zbiorowych potrzeb kulturowych. Przyjęto założenie, iż ilustrują one w sposób najpełniejszy przemiany artystyczne i ich polityczne, społeczne, konfesyjne i kulturowe konteksty, kształtowane pod wpływem wydarzeń i decyzji politycznych zachodzących po roku 1740. Dokonany wybór obiektów odpowiada także przekonaniu, że reprezentują one w stopniu najpełniejszym standardy artystyczne niezależne, lub prawie niezależne od norm kształtujących w tym samym okresie zadania budowlane podległe ścisłej kontroli państwa, realizowane na terenie pruskiego Śląska. To te właśnie najwyższe „artystyczne” gatunki architektoniczne, kontynuujące miejscowe tradycje, ale także kształtowane pod wpływem różnorodnych nowych impulsów, mogą ukazać „właściwe” oblicze sztuki pruskiego Śląska i określić jej indywidualne miejsce w krajobrazie architektonicznym państwa Hohenzollernów.

W przeciwieństwie do celów i metod klasycznej historii sztuki skoncentrowanych na problematyce stylowej i formalnej, dominujących w publikacjach G. Grundmanna, K. Bimlera, K. Kalinowskiego i J. Wrabeca poruszających problematykę dziejów architektury fryderycjańskiego Śląska, w niniejszej pracy podjęto próbę ściślejszego powiązania faktów artystycznych z głównymi procesami historycznymi zachodzącymi w okresie autonomii administracyjnej. W pracy postawiono kilka zasadniczych pytań badawczych dotyczących relacji pomiędzy kontekstami: historycznym, społecznym i konfesyjnym, a analizowanymi zjawiskami architektonicznymi. M.in. poddano analizie wpływ zmian zaszłych w strukturze śląskich elit społecznych na budownictwo rezydencjonalne, jego przemiany stylowe, formalne i przekazy symboliczne. Omówiono skutki wprowadzenia wolności religijnej dla budownictwa sakralnego protestantów, katolików i wyznawców judaizmu. W tle rozważań nad dziejami architektury śląskiej pojawiła się także kwestia relacji artystycznych pruskiego Śląska i centralnych ośrodków monarchii pruskiej – Berlina i Poczdamu. Problem ten wymaga osobnych, interdyscyplinarnych badań, dla których brak jest na razie podstaw.

Książka została podzielona na rozdziały, w których omówiono następujące zagadnienia:

- znaczenie nowej sytuacji politycznej, społecznej i konfesyjnej powstałej w wyniku zmiany państwowej przynależności Śląska dla dziejów architektury w latach 1740-1815,
- zmianę zawodowej sytuacji architektów,
- architekturę rezydencjonalną i jej konteksty społeczne,
- budownictwo kultowe protestantów, katolików i żydów,
- budownictwo użyteczności publicznej.

W latach 1740-1815, w wyniku równoległe przebiegających głębokich zmian administracyjno-ustrojowych, społecznych, konfesyjnych i kulturowych, radykalnemu przekształceniu uległy zakres i podstawy działalności architektonicznej. Zachodzące zmiany dotyczyły przesunięć w hierarchii społecznej inwestorów budownictwa rezydencjonalnego, pojawienia się nowych fundatorów architektury kultowej, a także organizacji budownictwa i jego funkcji politycznych. Poznawcza atrakcyjność co najmniej dwóch pojęć należących do nowych zakresów badawczych historii sztuki - kolonializmu i architektury politycznej - jakie, być może, mogłyby wystarczyć do analizy dziejów artystycznych terenu podbitego i narzuconej mu architektury, nie dałaby jednak pełnego obrazu przemian śląskiej architektury tego okresu i jej tła historycznego. Dlatego za podstawę metodologiczną niniejszej pracy przyjęto możliwie szerokie i wieloaspektowe ujęcie materiału badawczego i jego zróżnicowanych kontekstów, uwzględniając zarówno tradycyjne, jak i wypracowane w nowych metodologiach punkty widzenia. Szczególny nacisk położono przy tym na ukazanie architektury w sposób interdyscyplinarny z uwzględnieniem politycznego i społecznego tła pruskiego Śląska. Takie założenie wydaje się najlepiej odpowiadać celowi i przedmiotowi pracy, a także specyfice historycznej dziejów śląskiej architektury drugiej połowy XVIII wieku. Podkreślić w tym miejscu jednak należy, iż obecny stan badań historyczno-kulturowych, mimo znacznego postępu w odniesieniu do szlachty, środowisk oświeceniowych i problematyki konfesyjnej, jest pod względem metodologicznym i faktograficznym słabo zaawansowany.

Za najważniejszą z punktu widzenia przemian zachodzących w strukturze i postawie elit śląskich dziedzinę architektury uznano budownictwo rezydencjonalne. Wychodząc z założenia, iż przemiany te były jednym z zasadniczych czynników wpływających na charakter, rozmach i formę architektury pałacowej przyjęto tu odmienne niż w dotychczasowych badaniach, opartych na analizach typologicznych lub stylowych, podejście

do tematu. Postawiono pytanie w jaki sposób pozycja fundatora zajmowana w nowej hierarchii społecznej pruskiego Śląska mogła wpłynąć na wybór architekta i projektu, a tym samym określić charakter stylowy i formę rezydencji. W badanym okresie powstało lub zostało gruntownie zmodernizowanych około stu wiejskich i miejskich siedzib szlacheckich i arystokratycznych. Ze względu na szczególne stosunki konfesyjne panujące na Śląsku i ich konsekwencje społeczno-polityczne przeanalizowano również rezydencje według kryteriów wyznaniowych ich fundatorów, by spróbować odpowiedzieć na pytanie, czy czynnik konfesyjny mógł odegrać rolę w wyborach artystycznych. Szczególnie dotyczy to szlachty katolickiej, która w wyniku pruskiej aneksji straciła swoją wcześniejszą, uprzywilejowaną pozycję wśród elit państwowych.

Powyższe zagadnienia zostały przedstawione na wybranych *case studies* – w krótkich monografiach wybranych obiektów. Jako pierwsze omówione zostały rezydencje osób stojących najwyżej w hierarchii społecznej-królów pruskich oraz biskupa wrocławskiego. Ich siedziby pałacowe (w Głogowie i Wrocławiu) wyrażały skomplikowane relacje polityczne w jakich znajdowali się zarówno Hohenzollernowie, ze swoją „niewidzialną” rezydencją wrocławską, jak i kierujący diecezją biskupi, pozbawieni swej dotychczasowej wysokiej pozycji politycznej w społeczeństwie śląskim. Na tle skromnych realizacji architektonicznych zarówno królów pruskich jak i najwyższych dostojników Kościoła wybijała się posiadłość ostatniego, politycznie najważniejszego i najzamożniejszego ministra Śląska - Carla Geoga von Hoyma- położona w Brzegu Dolnym. Pałac i wytyczony w ostatnich dwóch dekadach XVIII wieku park krajobrazowy stanowiły najważniejszą wizualną demonstrację pruskiej władzy nad Śląskiem. Posiadłość Hoyma wpisywała się zarazem w szczególną topograficzną „oś władzy” wyznaczoną lokalizacją wiejskich siedzib ministrów Śląska, położonych na linii biegnącej od Wrocławia do Głogowa, na szlaku łączącym obie administracyjne stolice podbitej prowincji z Berlinem. Ważna rola innowatorów artystycznych przypadła szlachcie urzędniczej i wojskowej. Jej nowe siedziby odwoływały się początkowo do najmodniejszych, środkowoeuropejskich rozwiązań o cechach barkowych (Goszcz Reichenbachów), a od około 1775/80 roku korzystały z najnowszych tendencji klasycystycznych, wypracowanych w środowisku wrocławskim. Przy czym w nowym świetle ukazana została rola Carla G. Langhansa, jako najważniejszego architekta śląskich elit wojskowych. Dla korpusu oficerskiego powstały tak nowatorskie realizacje jak *maison de plaisance* w Minkowskich i jego palladiańsko-klasycystyczna interpretacja stylowa w Samotworze oraz liczne, dalsze naśladownictwa typu samotworskiej willi palladiańskiej. Wyjątkowym przejawem europejskich horyzontów artystycznych śląskiego arystokraty był angielski projekt pałacu w

Miliczu zamówiony u Josepha Bonomiego przez pruskiego posła w Londynie hr. Maltzana. Doskonałym przykładem anglomanii jest także, omówiona w pracy, posiadłość Redenów w Bukowcu. Jednak najwybitniejszą śląską siedzibę pałacową tej epoki stworzył katolicki arystokrata o wyraźnie prohabsburskim nastawieniu politycznym - wrocławski książę Franz Philipp Adrian von Hatzfeldt. Jego wrocławski pałac został zaprojektowany w roku 1764 przez francuskiego architekta Isidore Cannevale (Gannevale). Rzymsko-klasycystyczna koncepcja stylowa i architektoniczna tej rezydencji była zacznym tendencji klasycystycznych w architekturze śląskiej, rozwijanych przez realizatora francuskiego projektu, księżęcego budowniczego Carla G. Langhansa.

Włączenie do analizy architektury rezydencjonalnej zjawisk społecznych i politycznych pozwoliło w kilku przypadkach na nową interpretację genezy i znaczeń budownictwa pałacowego pruskiego Śląska, a tym samym przyczyniło się do pogłębionej rekonstrukcji „krajobrazu rezydencjonalnego” tego regionu, rozumianego jako architektoniczne odbicie nowej, zaistniałej po roku 1740, rzeczywistości politycznej, konfesyjnej, ekonomicznej i kulturowej. Przyjęte podejście metodologiczne było również odpowiedzią na od dawna formułowany postulat badawczy (Konstanty Kalinowski) uwzględnienia zjawisk społecznych w analizie przyczyn zróżnicowania stylowego śląskiej architektury rezydencjonalnej.

Drugie doniosłe zjawisko architektoniczne lat 1740-1815 stanowiło budownictwo sakralne. Polityka konfesyjna Prus była katalizatorem szybkich i zasadniczych zmian zaszłych na Śląsku w sferze religijnej, a tym samym także w budownictwie kultowym protestantów, katolików i wyznawców judaizmu. Przełomowym impulsem stała się całkowita zmiana odziedziczonej po epoce habsburskiej sytuacji konfesyjnej określonej przez ponad stuletnią akcję kontrreformacyjną prowadzoną w czasach austriackich. Uzyskanie przez protestantów na przełomie lat 1740/1741 wolności religijnej przyniosło ogromny ilościowy i z czasem także jakościowy rozwój architektury sakralnej. W gestii pruskich królów znajdowało się wiele zasadniczych decyzji dotyczących protestanckiego budownictwa kościelnego, na przykład udzielania luteranom przywileju budowy domów modlitwy, w niektórych przypadkach rozstrzygających także o kwestiach ściśle architektonicznych, np. prawie do wzniesienia wieży. Równocześnie postępujące ograniczenie podstaw ekonomicznych i dotychczasowej dominującej pozycji politycznej i społecznej Kościoła katolickiego, zarówno w wyniku kryzysu tej instytucji na płaszczyźnie europejskiej (oświecenie), jak i lokalnej, przyczyniło się do stagnacji katolickich przedsięwzięć architektonicznych. Ostateczny kres inicjatyw budowlanych śląskich katolików, a tym samym schyłek znaczenia Kościoła jako

mecenasa architektury, przyniosła sekularyzacja jego majątku przeprowadzona w Prusach w 1810 roku.

W badanym okresie nadal trwały skomplikowane stosunki konfesyjne, przy czym stroną zwycięską owej konfesjonalizacji były, po epoce dominacji habsburskiego katolicyzmu, wyznania protestanckie. Wśród protestanckich realizacji sakralnych czołowe miejsce zajmowały pod względem liczebności świątynie luterskie (ponad 250 obiektów wzniesionych w latach 1741-1815 - zjawisko bez precedensu w dziejach architektury środkowoeuropejskiej) dystansując także pod względem zaawansowania stylowego obiekty Kościoła katolickiego.

Wyjątkowość ruchu budowlanego śląskich protestantów, polegająca na jego dynamice, masowości i różnorodności, była wystarczającym powodem postawienia pytania o jego źródła, tendencje stylowe, modele typologiczne i rozwiązania architektoniczne, o jego tradycjonalizm i innowacyjność, a także miejsce w dziejach pruskiej architektury kościelnej i relacje z berlińskim „centrum”. Znacznie trudniejszym problemem badawczym okazała się, wykraczająca poza wizualne aspekty architektury, kwestia tła teologicznego i kulturowego towarzyszącego i współkształtującego dzieje architektury luteran, kalwinów i herrnhutów w latach 1740-1815. W przypadku luteranizmu w omawianym okresie jego zasadniczymi składnikami były trzy niemalże równoległe biegnące nurty: tradycyjna ortodoksja, oświeceniowy racjonalizm i różne odmiany petyzmu. W nowych, zewnętrznych uwarunkowaniach politycznych, powstałych po roku 1740, protestanckie budownictwo kultowe zmieniło swój dotychczasowy przekaz ideowy, wzbogacając treści teologiczno-społeczne, m.in. o treści polityczne, wynikające z nowego usytuowania śląskich kościołów protestanckich w konfesyjnej strukturze Prus.

W książce rozważono ewolucję funkcjonalno-typologiczną, architektoniczną i stylową protestanckiego budownictwa sakralnego, zakres powiązań z berlińskim „centrum” artystycznym, problem odniesień do tradycji i przejawy innowacji. Klasyfikacja budowli kościelnych uznanych za najbardziej reprezentatywne została przeprowadzona na podstawie następujących kryteriów:

- 1/przynależności do danego wyznania protestanckiego lub grupy religijnej (luterskie, kalwińskie, herrnhuci),
- 2/funkcji danego kościoła: dworski, miejski, parafialny, herrnhucka sala modlitw,
- 3/ materiału, kształtu rzutu korpusu, stopnia zaawansowania cech formalnych i stylowych,
- 4/ cech wspólnych uzasadniających zaliczenie do jednolitego typu architektonicznego, w tym przypadku: tzw. typ „sudecki” i typ kościołów C. G. Langhansa.

W odrębnym rozdziale omówiono dzieje katolickiego budownictwa kościelnego tego okresu. Pozbawienie diecezji wrocławskiej niezależnego, silnego biskupa było niewątpliwie jednym z kluczowych czynników, jakie zadecydowały o charakterze i skali katolickich przedsięwzięć budowlanych w drugiej połowie XVIII wieku. Po roku 1740, w warunkach nowej sytuacji politycznej i konfesyjnej, Kościół katolicki zaprzestał prowadzenia akcji kontrreformacyjnej, będącej w epoce habsburskiej głównym impulsem rozwoju wspaniałej śląskiej barokowej sztuki sakralnej. Przebudowa dotychczasowego układu konfesyjnego, wpływy Oświecenia, prawne zrównanie wyznań i stopniowo postępujące wyciszenie napięć konfesyjnych przyczyniły się do braku „nowej formuły działalności” Kościoła, a tym samym do odejścia od stworzonej w epoce kontrreformacji koncepcji sztuki sakralnej jako narzędzia perswazji religijnej w podzielonym konfesyjnie społeczeństwie śląskim. Wśród kościołów wzniesionych po roku 1740 nie było żadnej realizacji porównywalnej z największymi dziełami epoki śląskiego baroku. Przeważały niewielkie świątynie parafialne, którymi często zastępowano starsze, wysłużone, niejednokrotnie drewniane budowle. Mimo braku dokładnych danych statystycznych dotyczących rozmiarów parafialnego budownictwa kościelnego lat 1740-1815 stwierdzić można, iż było ono jednak dość intensywne, przede wszystkim na terenie Górnego Śląska. Szczególnymi wydarzeniami architektonicznymi tego okresu była próba wzniesienia nowego klasztoru w Krzeszowie oraz zakończenie, w latach 80. XVIII wieku, stylowej modernizacji najważniejszej „politycznej” świątyni katolickiej pruskiego Śląska jaką był kościół klasztorny w Trzebnicy. Oba te przedsięwzięcia zostały omówione i zinterpretowane w osobnych rozdziałach.

W rozdziale dotyczącym architektury sakralnej przedstawiono także, po raz pierwszy w szerszy sposób, nieliczne nowe synagogi powstałe w omawianym okresie. Żydzi uzyskali po 1740 roku możliwość osiedlania się na Śląsku i zakładania gmin, które w czasach nowożytnych istniały tu jedynie w Głogowie i Białej. Wraz z demograficznym rozwojem gmin przybywało także budowli kultowych. Były to początkowo skromne obiekty, które stanowiły jednak punkty krystalizacyjne formujących się już w XVIII wieku wokół nich dzielnic żydowskich.

Najważniejszym architektonicznym symbolem obecności państwa pruskiego stały się po roku 1740 nowe ratusze, wznoszone w wielu śląskich miastach. Ten w dotychczasowych badaniach całkowicie pominięty rodzaj budowli publicznych był jednym z najważniejszych osiągnięć architektonicznych omawianego okresu. Budynek ratuszowy, zarówno tak okazałe jak ratusze w Jeleniej Górze, Świebodzicach i Kowarach, czy tak skromne jak w Lubinie i Gliwicach, były w tym okresie jedynymi wzniesionymi od podstaw siedzibami pruskiej

administracji, a zarazem wizualnymi znakami władzy Hohenzollernów, demonstrowanej monogramami króla i godłem Prus umieszczanymi na fasadach i wieżach. Nowym zwyczajem, przeniesionym z miast Brandenburgii, stało się po roku 1740 lokowanie nowych świątyń protestanckich na placach rynkowych, obok ratuszy, służące podkreśleniu związku „tronu i ołtarza” w sposób niespotykany w epoce habsburskiej. Zjawiskiem marginalnym, zarówno pod względem ilości realizacji, jak i ich jakości artystycznej, pozostało budownictwo teatralne lat 1740-1815.

Przedsięwzięcia architektoniczne podejmowane na pruskim Śląsku miały swoich autorów – projektantów, budowniczych i inwestorów, kierujących się określonymi intencjami, reprezentujących różne tradycje, postawy ideowe, konfesje, horyzonty artystyczne i umiejętności projektowe. Do pozaartystycznych czynników wpływających na przemiany architektury należały, związane z sytuacją polityczną Śląska, określone zadania symboliczne realizowanych budowli. Przede wszystkim miały one znaczenie dla architektury rezydencjonalnej, municypalnej (ratusze) oraz sakralnej. Pewną rolę w wyborze projektów odgrywały także sympatie polityczne i powiązania kulturowe szlachty śląskiej, określając przede wszystkim miejsca, w których zamawiano projekty np. Wiedeń/Paryż, Mediolan czy Londyn, ale nie Berlin. Europejskie projekty stanowiły ostatecznie marginalne zjawisko architektoniczne, a na dodatek rzadko jedynie urzeczywistniane. Nie mniej wyjątkowe były także projekty berlińskie.

Równocześnie z pruskim podbojem pojawił się na Śląsku nowy zakres działalności architektonicznej, do którego należały przedsięwzięcia budowlane realizowane przez państwo, obejmujące szeroki zakres zadań: twierdze, koszary, magazyny, budownictwo przemysłowe i związane z kolonizacją Górnego Śląska, budownictwo gospodarcze i mieszkaniowe, a także służące polityce społecznej, takie jak szkoły, więzienia, domy pracy i szpitale. Dla realizacji tych zadań powołana została, wcześniej w takim zakresie na Śląsku nieobecna, administracja budowlana, a wraz z nią pojawił się także nowy rodzaj zawodu architekt-urzędnik. Oba te zakresy działań architektonicznych – prywatne i kościelne zlecenia architektoniczne oraz budownictwo państwowe - stanowiły dwie strony nowej historycznej rzeczywistości pruskiego Śląska, w różnym stopniu powiązane z zachodzącymi po roku 1740 przemianami administracyjnymi, kulturowymi, społecznymi i konfesyjnymi.

Zgodnie z założoną koncepcją pracy, nie jest ona monografią wszystkich gatunków śląskiej architektury badanego okresu. Poza granicami opracowania znalazły się dokonania architektoniczne i budowlane należące do powyżej scharakteryzowanego budownictwa użytkowego (gospodarcze, przemysłowe) i wojskowego (twierdze, bardzo dobrze ostatnio

opracowane przez Grzegorza Podrucznego), podległe normom i standardom przeniesionym z pruskiego „centrum” administracji budowlanej, a zatem będące „importem” o cechach ponadregionalnych. Konsekwencją pewnych kierunków działań państwa było powstanie lub modernizacja typów budowli charakterystycznych dla fryderycjańskiej polityki społecznej: magazynów zbożowych, domów pracy, szpitali, przytułków. Te różnorodne dziedziny, raczej mieszczące się w kategoriach budownictwa i inżynierii niż architektury, wymagają odrębnego opracowania opartego na innej bazie źródłowej, faktograficznej i metodologicznej.

W badanym okresie śląska architektura reprezentowała różne odcienie stylowe, od trwającej aż do początku XIX wieku tradycji barokowej po najnowsze nurty o cechach klasycystycznych i historyzujących. Jej najważniejszym wkładem do sztuki Prus był powstały we Wrocławiu w latach 60. XVIII wieku nurt architektury klasycystycznej, będący symptomem obecności słabo nadal rozpoznanego specyficznego, lokalnego podłoża kulturowego, określonych warunków i okoliczności, sprzyjających kreacji nowych, niezależnych od berlińskiego „centrum” form artystycznych. Ta lokalna stylowa, klasycystyczna „awangarda architektoniczna”, tworzona dla wąskiej grupy zleceniodawców, nie wyczerpywała w żadnej mierze złożonego charakteru artystycznego architektury śląskiej. W pracy wskazano zatem nie tylko na wielość trwających obok siebie stylistyk, ale także na ich genezę i związki z typem fundatorów, ich intencjami i postawami kulturowymi, politycznymi i konfesyjnymi. Architektura śląska, silnie zróżnicowana terytorialnie, nie była w drugiej połowie XVIII wieku ani późnobarokowa, ani wyłącznie klasycystyczna. Reprezentowała całą paletę różnorodnych zjawisk artystycznych od prowincjonalnych i zapóźnionych po najbardziej stylowo zaawansowane.

Nie bez powodu praca nosi tytuł „Ani centrum, ani peryferie”. Oparty jest on na logicznej zasadzie podwójnej negacji, najlepiej, jak się wydaje, wyrażającej szczególne właściwości śląskiego krajobrazu architektonicznego pierwszego półwiecza pruskiej obecności. Krajobraz ten, charakteryzował się dużą rozpiętością jakości zjawisk artystycznych, sięgającą od głębokiej prowincjonalności, typowej właśnie dla peryferyjnych obszarów artystycznych, do osiągnięć reprezentujących wysoki poziom w skali nie tylko Prus, ale także Europy Środkowowschodniej. Podobnie rzecz się miała z inwestorami i autorami projektów. Śląsk był krainą „pomiędzy”, pomiędzy zachodnimi centrami artystycznymi takimi jak Paryż i Londyn, a głęboką prowincją artystyczną. Wykazanie w jakiej mierze Śląsk był równocześnie i centrum i peryferiami artystycznymi, nie będąc w istocie konsekwentnie ani jednym ani drugim, stanowi zasadniczy cel tej pracy. Dla Śląska architektura czasów

fryderycjańskich, choć uwikłana w politykę, stanowiła jeden z najtrwalszych filarów tej wyjątkowej środkowoeuropejskiej prowincji zmierzającej wówczas ku nowoczesności.

7. POZOSTAŁE OSIĄGNIĘCIA

Moje zainteresowania badawcze obejmują wiele dziedzin, koncentrują się jednak głównie na historii architektury nowoczesnej i historii fotografii. Główny obszar badań naukowych stanowi architektura XVIII i XIX wieku w Europie Środkowej i Środkowo-Wschodniej. Moje szczególne zainteresowania dotyczą dziejów sztuki w Królestwie Prus, a szczególnie na terenie Śląska, po przyłączeniu tej prowincji do Prus. Wstępem do tych badań była moja praca doktorska poświęcona twórczości Carla Gottharda Langhansa (1732-1808), której fragmenty publikowałem w licznych artykułach, oraz w katalogu wystawy, której byłem kuratorem a także prezentowałem je na konferencjach w kraju i za granicą. Zainteresowania śląskimi i środkowoeuropejskimi dziejami sztuki, a szczególnie epoką klasycyzmu i historyzmu datują się jeszcze na czasy studiów. Ukończenie studiów archeologicznych dało mi podstawę do uzyskania wiedzy na temat architektury klasycyzmu, zaś studia historii sztuki pod kierunkiem wybitnej znawczyni klasycyzmu i historyzmu prof. dr hab. Zofii Ostrowskiej-Kęmbłowskiej wiedzę tę ugruntowały i w sposób istotny rozszerzyły.

Połowa okresu mojej pracy zawodowej nie jest związana z Uniwersytetem Wrocławskim. Przed przyjęciem mnie w 1999 roku do Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego zdobyłem bowiem bardzo szerokie doświadczenia zarówno w pracy muzealnej i konserwatorskiej, jak i nauczaniu w szkole artystycznej oraz w dziedzinie fotografii. Niewątpliwie ten pierwszy okres pracy zawodowej dał mi solidne podstawy do mojej przyszłej działalności na Uniwersytecie Wrocławskim i stworzył możliwości prowadzenia aktywności badawczej oraz dydaktycznej w różnych dziedzinach łącząc w sposób interdyscyplinarny zdobyte w wielu instytucjach doświadczenie zawodowe.

W latach 1983-1985 pracowałem w Muzeum Architektury we Wrocławiu, gdzie uczestniczyłem w organizacji wystaw i opracowywaniu kolekcji zdobywając praktykę w dziedzinie muzealnictwa. Moim dziełem autorskim była wystawa poświęcona życiu i działalności badawczej architekta i historyka architektury obronnej Bohdana Guerquina. Niewątpliwie to doświadczenie wpłynęło później na podjęcie się organizacji wystawy poświęconej twórczości C. G. Langhansa. W tym czasie rozpocząłem także intensywną

współpracę z międzynarodowym gronem badaczy klasycyzmu, w tym przede wszystkim z dr Hellą Reelfs (Berlin Zachodni). Brałem aktywny udział w przygotowywanej, m.in. przez dr Reelfs, wystawie monograficznej „Friedrich Gilly, 1772-1800 und die Privatgesellschaft junger Architekten” w Berlinie Zachodnim w 1984 roku. Także w tym czasie rozpocząłem intensywną, trwającą po dzień dzisiejszy, współpracę z najwybitniejszą badaczką pruskiego historyzmu dr Eva Börsch-Supan, co przyniosło później plon w postaci wspólnych działań przy monografii F.A. Stülera jej autorstwa.

W latach 1985-1990 byłem zatrudniony jako asystent w Instytucie Historii Architektury Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej. Podczas pracy na Politechnice uczestniczyłem w programie badawczym związanym z planowaną rewitalizacją zabudowy Starego Miasta we Wrocławiu. Byłem współautorem kilkudziesięciu studiów historyczno-architektonicznych przede wszystkim XIX-wiecznych kamienic staromiejskich. W ramach tych opracowań przygotowywałem historię tych obiektów od XVIII wieku do czasów współczesnych, szczegółowe opisy badanych budynków i wnioski konserwatorskie. Opracowywałem także duże obiekty użyteczności publicznej m.in. Hotel Monopol oraz niektóre domy towarowe. Prace zespołu obejmowały także obiekty na Śląsku. Moją autorstwa była część studium ratusza w Głogowie, dotycząca jego XIX-wiecznej przebudowy wg projektów Augusta Söllera z Berlina. Studia te wprowadziły mnie w problematykę architektury historyzmu i rozszerzyły moje zainteresowania poza krąg klasycyzmu. Stanowiły one także preludeum studiów nad architekturą XX wieku.

Najważniejszym opracowaniem historyczno-architektonicznym wykonanym przez mnie na Politechnice Wrocławskiej było, powstałe w roku 1989 „Studium historyczno-konserwatorskie wrocławskiej synagogi 'Pod Białym Bocianem' we Wrocławiu”. Stanowiło ono podstawę rozpoczętej na początku lat 90. renowacji tej budowli i do tej pory jest jedynym tak gruntownym opracowaniem historyczno-konserwatorskim tego obiektu. Byłem konsultantem naukowym prac renowacyjnych, a także uczestniczyłem w organizacji wystaw w synagodze, wykorzystując moje wcześniejsze doświadczenia muzealne. Owocem tej współpracy jest wydana publikacja poświęcona temu obiektowi. Historyczne opracowania architektury wrocławskiej synagogi rozpoczęło moje, trwające do dzisiaj, zainteresowanie architekturą kultową śląskich Żydów, co znalazło odbicie nie tylko w publikacjach naukowych, ale także w pracy dydaktycznej. Blisko pięcioletni okres pracy na Politechnice Wrocławskiej był dla mnie niezwykle ważnym doświadczeniem zawodowym związanym z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego, sporządzeniem dokumentacji historyczno-

konserwatorskich, bezpośrednim uczestnictwem w pracach konserwatorskich obiektów architektonicznych oraz poznawaniem i opisem in situ zabytkowych budowli. Praca w interdyscyplinarnym zespole badawczym, wraz z archeologami, architektami i historykami stanowiła bogate doświadczenie zawodowe, które miało duży wpływ na kształt moich zainteresowań i zostało wykorzystane w dalszych etapach mojej pracy zawodowej.

W latach 1990-1994 byłem stypendystą doktoranckiego Studium Śląskoznawczego Uniwersytetu Wrocławskiego. Stypendium umożliwiło mi rozpoczęcie pracy nad rozprawą doktorską poświęconą twórczości Carla Gottharda Langhansa - najważniejszego śląskiego architekta drugiej połowy XVIII wieku. Jej promotorem była prof. dr hab. Zofia Ostrowska-Kęmbłowska. Praca zatytułowana „Twórczość architektoniczna Carla Gottharda Langhansa na Śląsku” została obroniona w 1998 roku w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego .

Równocześnie z przygotowaniem doktoratu pracowałem w latach 1995-1999 jako wykładowca historii sztuki w Instytucie Sztuki i Kultury Plastycznej w Wyższej Szkole Pedagogicznej (obecnie Uniwersytet Zielonogórski) w Zielonej Górze. Prowadziłem tam zajęcia (wykłady, ćwiczenia) ze sztuki starożytnej, nowożytnej i nowoczesnej oraz historii fotografii, zdobywając różnorodne doświadczenie dydaktyczne i pedagogiczne. W tym czasie kolejnym moim obszarem zainteresowań stała się fotografia architektury, co zaowocowało zarówno prowadzeniem zajęć dydaktycznych z tej tematyki jak i działalnością praktyczną. Współpracowałem wówczas z Instytutem Historii Sztuki we Wrocławiu biorąc udział w międzynarodowym programie „EDV-gestützte Dokumentation in Forschung und Lehre ausgewählter kunstgeschichtlicher Universitätsinstitute” finansowanym przez Volkswagen Stiftung i wykonywanym w kooperacji z Bildarchiv Foto Marburg (1996-1999). Wykonałem również 133 fotografie w I tomie i 103 w II tomie w dwutomowym dziele *Atlas Architektury Wrocławia* pod red. Jana Harasimowicza Wrocław 1997, 1998. W tym czasie współpracowałem też z dr Evą Börsch-Supan przy wykonywaniu kwerend archiwalnych oraz fotografii dla jej monumentalnego dzieła poświęconego Friedrichowi Augustowi Stülerowi (Eva Börsch-Supan mit Dietrich Müller-Stüler, *Friedrich August Stüler 1800–1865*. Hrsg. vom Landesdenkmalamt Berlin. Berlin und München 1997, 83 zdjęcia). Wykonałem też plakat i 19 zdjęć w katalogu wystawy *Auf dem Weg zum Neuen Wohnen. Die Werkbundsiedlung Breslau 1929*, Basel-Boston-Berlin 1996. Dzięki współpracy z prof. dr. hab. Marcinem Wodzińskim (dziś Katedra Judaistyki w Instytucie Filologii Polskiej

Uniwersytetu Wrocławskiego) wykonałem dokumentację fotograficzną do jego książki *Groby cadyków w Polsce. O chasydzkiej literaturze nagrobnej i jej kontekstach* wydanej w 1998 roku (45 fotografii). Ten program badawczy zainspirował mnie do podjęcia dalszych badań nad problematyką sztuki żydowskiej. Znalazło to po wielu latach oddźwięk w zaproszeniu mnie przez prof. dr. Arno Herziga do udziału w międzynarodowym, szeroko zakrojonym programie badawczym „Historia Żydów na Śląsku”.

Podsumowując pierwszy okres mojej pracy zawodowej: w latach 1983-1999 zdobyłem bogate i różnorodne doświadczenie zawodowe. Obejmowało ono pracę muzealną i organizację wystaw, ochronę dziedzictwa kulturowego i prace konserwatorskie przy zabytkach architektury, przygotowywanie dokumentacji konserwatorskich, fotografię architektury, a także szeroką działalność dydaktyczną i popularyzatorską.

W roku 1999 zostałem pracownikiem Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie jestem nadal zatrudniony. Moje zainteresowania badawcze zaczęły od tej pory koncentrować się w dwóch obszarach: na problematyce architektury okresu od drugiej połowy XVIII wieku do początku XX stulecia na terenie Europy Środkowo-Wschodniej, a szczególnie na Śląsku, oraz na zagadnieniu fotografii artystycznej. Do interesujących mnie problemów badawczych w dziedzinie architektury należały m.in. : architektura rezydencjonalna, protestanckie budownictwo kultowe, sztuka ogrodów oraz architektura synagogalna Żydów na terenie Dolnego i Górnego Śląska w szerokim kontekście historycznym.

Podjęcie pracy na Uniwersytecie Wrocławskim otwarło mi drogę do ściślejszej współpracy z międzynarodowym gronem badaczy, przede wszystkim z kręgu niemieckiego, a także pozwoliło o ubieganie się o granty badawcze jako ich kierownik i wykonawca. Współuczestniczyłem także przy organizowaniu kilku wystaw poświęconych dziejom artystycznym Śląska i Prus.

Dzięki bliskiej współpracy z prof. dr. Hellmutem Lorenzem, wówczas profesorem w Institut für Kunstgeschichte na Freie Universität w Berlinie, uczestniczyłem w programie badawczym „Herrenhäuser in Brandenburg und der Niederlausitz, Kommentierte Neuausgabe des Ansichtenwerkes von Alexander Duncker (1857-1883)” zakończonym w 2000 roku. W 2001 roku zostałem zaproszony do projektu „Prinz Heinrich von Preussen - Ein Europäer in

Rheinsberg”. Równocześnie brałem udział w przygotowywaniu niezwykle ważnego dla sztuki śląskiej wydawnictwa „Dehio-Handbuch der Kunstdenkmäler in Polen. Band Schlesien”, którego organizatorami byli Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego i Herder Institut w Marburgu. Uczestnictwo w międzynarodowym programie „1000 Jahre christliches Leben im schlesischen Raum” pod kierunkiem prof. dr. Joachima Köhlera i Rainera Bendela z Tybingi (2001 rok), związane było z moimi badaniami śląskich kościołów protestanckich epoki pruskiej. W 2005 roku zostałem zaproszony przez prof. dr. hab. Jana Harasimowicza do kierowanego przez niego projektu „Szlachta na Śląsku – władza, kultura, wizerunek własny” („Adel in Schlesien. Herrschaft, Kultur, Selbstdarstellung”), który był realizowany przez Uniwersytet Wrocławski i Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa w Oldenburgu w latach 2005-2008. Stanowił on część bilateralnego polsko-niemieckiego projektu badawczego dotyczącego historii Śląska popieranego przez niemieckie i polskie Ministerstwa Kultury. Wyniki prac badawczych opublikowałem w artykułach i przedstawiałem na sympozjach naukowych.

Wraz z działalnością naukowo-badawczą realizowaną w ramach programów międzynarodowych byłem kierownikiem także własnego grantu badawczego finansowanego przez Komitet Badań Naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2002-2005 pt „Architektura na Śląsku w latach 1740-1849 na tle środkowoeuropejskim” ” (Nr. 5T07F 025 23).

Jednym z najważniejszych dokonań pierwszego okresu mojej pracy na Uniwersytecie Wrocławskim była organizacja i kuratorstwo wystawy „Carl Gotthard Langhans 1732-1808. Architekt z Kamiennej Góry”, otwartej w związku z 200-leciem jego śmierci. Jestem też autorem katalogu tej wystawy pokazanej po raz pierwszy w Muzeum Tkactwa Dolnośląskiego w Kamiennej Górze (2007), a następnie w latach 2007-2009 w Muzeum Architektury we Wrocławiu, w licznych muzeach na Śląsku (w Świdnicy, Sycowie, Dzierżoniowie, Dusznikach Zdroju, Gliwicach) i w Wielkopolsce (Rawiczu) oraz, w niepełnej wersji, w Wolffenbüttel.

W 2010 roku zostałem zaproszony przez prof. dr. Arno Herziga do udziału w projekcie „Geschichte der Juden in Schlesien“ realizowanym w kooperacji między Institut der Geschichte der deutschen Juden na Uniwersytecie w Hamburgu, Żydowskim Instytutem Historycznym w Warszawie, Uniwersytetem Wrocławskim oraz Leo Baeck-Institute (New

York/ London/ Jerusalem). W wyniku prowadzonych w ramach tego projektu badań napisałem pierwszą syntezę budownictwa synagogałnego na Śląsku. Wraz z wrocławską *Fundacją Bente Kahan* zorganizowałem także wystawę o śląskich synagogach w pomieszczeniach synagogi „Pod Białym Bocianem” (2010).

W 2010 roku, dzięki otrzymaniu Stypendium Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich przebywałem miesiąc w Londynie, co w sposób istotny przyczyniło się do odkrycia nieznanymi materiałami archiwalnymi związanymi ze sztuką Śląska epoki klasycyzmu. W latach 2011/2012 (10 miesięcy) przebywałem jako Guestfellow w Freiburg Institute for Advanced Studies, School of History przy Albert Ludwig Universität Freiburg in Br., co umożliwiło mi intensyfikację wymiany doświadczeń badawczych z uczonymi europejskimi i zapoznanie się z literaturą z dziedziny historii architektury niedostępną w Polsce. Wziąłem tam też udział w jubileuszowej konferencji naukowej poświęconej Fryderykowi II. W ramach programu międzynarodowej wymiany Erasmus dla nauczycieli akademickich byłem na wyjeździe w Lipsku w Institut für Kunstgeschichte Universität Leipzig (2007 rok).

Powyższe stypendia i pobyty naukowe stanowiły kontynuację otrzymanych już wcześniej stypendiów jak Stypendium Herder Institut w Marburgu (2000) oraz The Samuel H. Kress Foundation, które w 2001 roku przeznaczyłem na pobyt studialny w Wiedniu. Od 2015 roku jestem współpracownikiem w programie „Representation, places of memory” kierowanym przez Prof. Ph Dr. Tomas Knoz z Masarykova Univerzita w Brnie w ramach międzynarodowego programu Centre for Cross-Disciplinary Research into Cultural Phenomena in the Central European History: Image, Communication, Behaviour (Nr 14-36521G), finansowanego przez Czech Science Foundation / Projects to promote excellence in basic research.

Praca na Uniwersytecie Wrocławskim zapewniła mi rozwój naukowy i możliwość uzyskania własnego grantu badawczego oraz udziału w licznych projektach międzynarodowych, co zaowocowało nie tylko wieloma publikacjami i udziałem w międzynarodowych konferencjach w Polsce, Niemczech i Austrii, ale także wpisaniem się w międzynarodowy kontekst badań naukowych w dziedzinie sztuki. Podsumowaniem moich dotychczasowych zainteresowań badawczych jest opublikowana w roku 2016 książka *Ani*

centrum, ani peryferie. Architektura pruskiego Śląska w okresie autonomii administracyjnej 1740-1815.

Drugim istotnym obszarem moich zainteresowań jest fotografia, szczególnie fotografia architektury. Ta dziedzina znalazła odzwierciedlenie zarówno w mojej pracy zawodowej, jak i dydaktyce. Pierwszą publikacją w tej dziedzinie były fotografie mojego autorstwa zamieszczone w katalogu poświęconym twórczości F. Gilly'ego. Natomiast podczas pracy na Politechnice Wrocławskiej studia budowli, które opracowywałem, były opatrzone współczesnymi zdjęciami także mojego autorstwa. Ta praktyka jest przeze mnie kontynuowana przy każdej własnej publikacji książkowej i artykułach naukowych. Umiejętności w dziedzinie fotografii znalazły uznanie w postaci powierzenia mi wykonania dużego zespołu zdjęć architektury i nagrobków do prac Jana Harasimowicza, Marcina Wodzińskiego jak i Ewy Börsch-Supan. Ponadto wykonywałem, wymienioną wyżej dokumentację, na potrzeby projektu dla Foto Marburg. Wspomniane dzieła są praktycznym przeniesieniem wiedzy z dziedziny historii fotografii architektonicznej, która stanowi osobny i ważny przedmiot moich zainteresowań. Ich dydaktycznym przełożeniem są, prowadzone od blisko dwudziestu lat, różnego rodzaju zajęcia z historii fotografii od zajęć teoretycznych po praktyczne, cieszące się szczególną popularnością wśród studentów. Renoma tych zajęć spowodowała, iż poproszono mnie o prowadzenie wykładów nie tylko na Uniwersytecie Wrocławskim (Instytut Historii Sztuki, Instytut Matematyki), ale także na Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, oraz w prywatnej, znanej wrocławskiej szkole fotografii artystycznej: Międzynarodowe Forum Fotografii "Kwadrat".

Podsumowując: moja dotychczasowa działalność zawodowa dzieli się wyraźnie na dwa, mniej więcej równe okresy, w których zdobywałem szerokie doświadczenie w różnych dyscyplinach takich jak: muzealnictwo, praktyka i dokumentalistyka konserwatorska, fotografia architektury, badania naukowe w dziedzinie architektury i urbanistyki XVIII- XX wieku, które znalazły odzwierciedlenie we współpracy międzynarodowej i udziale w różnych programach badawczych. Tylko połowa tego okresu związana jest z pracą naukową na Uniwersytecie Wrocławskim.

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZACYJNA I POPULARYZATORSKA

8.1 DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Prowadzona przez mnie praca dydaktyczna rozpoczęła się w 1995 roku na Wydziale Artystycznym w Katedrze Sztuki i Kultury Uniwersytetu Zielonogórskiego (wówczas Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze). Prowadziłem tam zajęcia w pełnym wymiarze godzin (210 godz.). Obejmowały one dzieje sztuki starożytnej, nowożytnej i nowoczesnej (wykład, ćwiczenia) oraz historię fotografii (wykład). Od czasu zatrudnienia mnie na Uniwersytecie Wrocławskim w pełnym wymiarze (od 1999 roku) prowadziłem zajęcia w wymiarze 210 godz., a po zmianie wprowadzonej Uchwałą nr 85/2013 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 29 maja 2013 r. w wymiarze 240 godzin. Ponieważ przy Instytucie Historii Sztuki prowadzone były również studia wieczorowe i podyplomowe odbywałem tam także regularnie zajęcia, co dawało czasami wymiar godzin zbliżony do 300 rocznie. Były to zajęcia różnorodne obejmujące wykłady kursowe dotyczące historii architektury nowoczesnej (XVIII i XIX wieku, a od 2015 osobne zajęcia dotyczące także historii architektury XX wieku, wykład w wymiarze 30 godz.), historii malarstwa nowoczesnego (30 godz. w semestrze) oraz towarzyszące im ćwiczenia (15 godz.), jak również wybieralne fakultety (30 godz. semestralnie) i wybieralne dwusemestralne seminaria licencjackie (60 godz.). Ponadto przez wiele lat prowadziłem zajęcia ze „Wstępu do architektury” (ćwiczenia) dla studentów I roku studiów licencjackich (zajęcia dwusemestralne, 60 godz.), a następnie proseminaria dotyczące badań architektury nowoczesnej. Wymienione wyżej zajęcia odbywały się głównie na studiach pierwszego stopnia historii sztuki dziennej i wieczorowej. W ramach kooperacji międzyinstytutowej prowadziłem również zajęcia w Instytucie Matematyki Uniwersytetu Wrocławskiego oraz w Instytucie Historycznym UW. Od 2012 roku prowadzę seminarium w Zakładzie Studiów Żydowskich Uniwersytetu Wrocławskiego poświęcone architekturze synagogałnej na świecie. W ramach zajęć dydaktycznych wielokrotnie odbywałem ze studentami objazdy terenowe (pięciodniowe, w wymiarze 30 godz. po Polsce), a także wyjeżdżałem do Berlina i Paryża na kilkudniowe objazdy. W 2009 roku prowadziłem obóz naukowo-inwentaryzatorski dla II roku studentów historii sztuki studiów licencjackich dziennych w Żaganiu (dwa tygodnie).

W ostatnich pięciu latach prowadziłem wykłady i ćwiczenia kursowe z historii architektury nowoczesnej: XVIII i XIX wieku (30 godz. wykład, 15 godz., ćwiczenia), z historii architektury nowoczesnej XX wieku (30 godz. wykład), wybieralny fakultet poświęcony historii fotografii (każdorazowo inaczej sformatowany, 30 godz., zajęcia cieszą się dużą popularnością i z reguły przekraczane są limity przyjęć), fakultet (przedmiot wybieralny) z architektury współczesnej bądź z historii fotografii (naprzemiennie, Instytut Matematyki UWr), wybieralny przedmiot fakultatywny z fotografii praktycznej, zajęcia poświęcone architekturze synagoidalnej (konwersatorium, przedmiot kursowy dla studentów judaistyki UWr II roku studiów dziennych), objazdy dla studentów I, II i III roku (pięciodniowe, 30 godz.). Zajęcia przeznaczone były dla studentów studiów dziennych i wieczorowych głównie I stopnia (przedmioty fakultatywne także dla studentów dziennych II stopnia). Ponadto prowadziłem także zajęcia w Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu z historii fotografii (16 godz. semestralnie przez dwa semestry) oraz w szkole fotografii artystycznej: Międzynarodowe Forum Fotografii "Kwadrat" (w wymiarze 12 godz. rocznie). Nigdy nie byłem zatrudniony na drugim etacie.

Zajęcia przez mnie prowadzone były dobrze oceniane w ankietach oceny pracowników dokonywanych przez studentów.

8.2 DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

Moja działalność organizacyjna związana jest przede wszystkim z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1999-2005 byłem instytutowym koordynatorem programu Sokrates-Erasmus dla studentów Instytutu Historii Sztuki, byłem także członkiem Rady Bibliotecznej.

Na prośbę studentów byłem opiekunem naukowym studenckiego Naukowego Koła Fotograficznego działającego w Instytucie Historii Sztuki. Wraz z Kołem Naukowym Fotografii Instytutu Historii Sztuki przygotowałem i współprowadziłem studencką sesję poświęconą fotografii (23 X 2009). Od 2016 jestem opiekunem praktyk studenckich.

8.3 WSPÓŁPRACA Z INSTYTUCJAMI NAUKOWYMI W KRAJU I ZA GRANICĄ

Moja współpraca z instytucjami naukowymi dotyczyła głównie wspólnych przedsięwzięć badawczych i dotyczyła ściślejszej współpracy z Freie Universität w Berlinie Uniwersytetem w Hamburgu, Uniwersytetem we Wiedniu, Herder Institut w Marburgu oraz Albert-Ludwigs Universität we Fryburgu Bryzgowijskim.

8.4 DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ POPULARYZACJI NAUKI

Obok prac badawczych i dydaktyki akademickiej staram się także popularyzować naukę w różnych formach i na różnych forach. Udzielam wywiadów i piszę artykuły do prasy na tematy sztuki (Gazeta Wyborcza, Frankfurter Allgemeine Zeitung), organizowałem różnego rodzaju wystawy, wygłaszam wykłady popularyzatorskie, w tym szczególnie dla przewodników. Z licznych tego rodzaju wystąpień wymienię: serię spotkań z odczytami w Brzegu Dolnym (urząd miejski, biblioteka) w celu promocji zagrożonego zniszczeniem jedyne zachowanego dzieła Friedricha Gilly, jakim jest mauzoleum ministra Karla Geорга von Hoyma (niestety do tej pory nie podjęto prac renowacyjnych), odczyty poświęcone dziejom żydowskiej architektury kultowej na Dolnym Śląsku i synagogi 'Pod Białym Bocianem' we Wrocławiu, wykłady na temat pałacu Hatzfeldtów i szans jego odbudowy w Biurze Wystaw Artystycznych we Wrocławiu (dawny pałac Hatzfeldtów), referaty na temat teatrów w Legnicy (teatr legnicki) i w Głogowie (Głogów). W ostatnich latach podjąłem, wraz z właścicielami, usilne starania w celu uratowania pałacu w Samotworze (zakończone sukcesem). Do tych działań staram się także zaangażować studentów, czego wyrazem było prowadzenie prac archeologiczno-ratowniczych na dawnym cmentarzu żydowskim w Brzegu Dolnym (2012 rok) stanowiącego istotny element kompozycji tamtejszego przypałacowego parku krajobrazowego .

Książka „Ani centrum, ani peryferie. Architektura pruskiego Śląska w latach 1740-1815” otrzymała nagrodę "Leopoldina 2017" przyznaną przez Niemiecko-Polskie Towarzystwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

